

A Galata levél krisztológiája

Különös tekintettel az ószövetségi igék allegorikus használatára

■ LÁSZLÓ VIRGIL

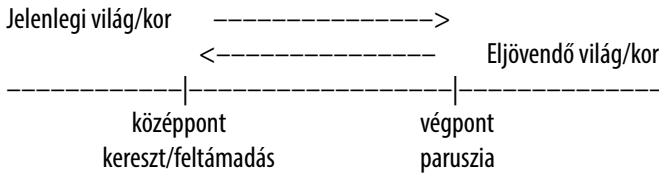
Előjáróban a címről

A cím egyszerre izgalmas és kissé félrevezető. Kétségkívül igaz ugyanis, hogy a Galata levél krisztológiájában az apostol által felhasznált ószövetségi idézetek kiemelkedő jelentőséggel bírnak, ezek azonban alapjában véve nem allegorikus olvasatúak. Ami a zavart okozhatja, hogy retorikakritikai értelemben véve az Újszövetség egyetlen valódi allegóriája (Gal 4,24) éppen a Galata levélben található (Gal 4,21–31), és az ószövetségi Hágár és Sára történetét veszi alapul, amely szakasz leginkább ekkleziológiai jellegű tanítást hordoz, ami viszont természetesen mélyen az apostol krisztológiájában gyökerezik.

A Galata levél krisztológiájának alapvetése

Az egész levél igen fajsúlyos krisztológiai alapvetéssel kezdődik: „*Kegyelem nektek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és a mi Urunk Jézus Krisztustól, aki önmagát adta bűneinkért, hogy kiszabadítson minket a jelenlegi gonosz világból Istennek, a mi Atyánknak akarata szerint.*” (Gal 1,3–4) Itt rögtön érdemes észrevennünk az ószövetségi áthallást. Az, hogy Krisztus önmagát adta, Ézs 53,12-t tükrözi: „*önként ment a halálba.*” Az önkéntesség itt határozottan jelzi, hogy nem véletlenszerű történelmi tragédiáról van szó, hanem Krisztus tudatos vállalásáról. Ez összecseng a jánosi felfogással is (Jn 12,27). Ennek az önként vállalt halálnak a célja pedig az, hogy kiszabadítson minket a jelenlegi gonosz aiónból. Az aión eredendően világkorszakot jelöl, s mindazt, ami ebben bennefoglaltatik. Pál apostol eszkatológiai szemléletének és azon belül az aiónfelfogásának a pontos megértése (lásd LÁSZLÓ 2025) itt kulcsfontosságú krisztológiai szempontból is. Pál világkorszakokban gondolkodik, Krisztus eljövele ezek határán történik meg. Véget ért a bűn és a halál hatalma által fémjelzett korszak, és jött egy új, amelyet a kegyelem és a hit jellemez. A törvény alattiság és a törvény által való védettség zsidó privilégiuma véget ért, egy ősi ígéret (Gal 3,8) beteljesedésével zsidók és pogányok egyaránt Istenhez járulhatnak. Az emberi irigységet, gonoszságot, istentelenséget hátrahagyhatják mindazok, akik válaszolnak Krisztus evangéliumára. Ennek az első Ádámtól az utolsó Ádámhoz (Róm 5,12–21) vezető korszakátmenetnek – amely a halálból az életbe tart – tükröződnie kell az egyéni életekben is. Ezt fejezik ki például a következő igehelyek: Róm 6,3–4: a halált követő élet; Róm 13,11–13: az éjszakát követő nappal; Gal 1,4: megszabadulás e gonosz világkorszakból; Gal 6,15: új teremtés; 1Kor 6,9–11: immorális életvitelből egy új etika szerinti élet; Fil 3,7–11: az értékek és prioritások teljes átrendezése, stb. Ugyanakkor – s ezen a ponton módosul a hagyományos zsidó eszkatológiai felfogás Pálnál – ezen korszakok egymáshoz illeszkedése nem elvágólagos, hanem egymásra csúszó módon, egymással átfedésben történik: a régi még hat, benne élünk, de már az újnak az erői is betörnek Krisztus halála és feltámadása nyomán. Ebben is tetten érhető az újszövetségi eszkatológia egyszerre „már igen és még nem” jellege. Az átmenet az egyik korszakból a másikba kettős természetű, nem egyszerre történik, ezt tükrözi Pál aoristos- és praesenshasználat: amiről szó van, az meghatározó esemény a múltban és egyidejűleg a jelenben tartó folyamat. Úgy is mondhatnánk egy

példával élve, hogy az üdvözülés folyamatában lévők vagyunk. A hívő ember még nem tökéletes, még nem beérkezett, hanem úton lévő. A munka elkezdődött, de még nem teljesedett be (vö. Róm 8,14.19). Mindezt tükrözi az egyszeri keresztség és a folyamatosan ismételt úrvacsora jelensége is.

A jelenlegi aiónból való kimentés, kiszabadítás mögött felsejlik az exodushagyomány, ahogy Isten kiszabadítja népét Egyiptomból. Gal 1,3–4 azt is jelzi, hogy ez a kiszabadítás kozmikus dimenziójú.

Fontos még megemlítenünk, hogy Pál krisztológiai tanításának az alapja nem egy pusztá találkozás vagy elvont teológiai spekuláció: „...nem embertől vettem, nem is tanítottak rá, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából kaptam [...] úgy tetszett annak, aki engem anyám méhétől fogva elhívott, hogy kinyilatkoztassa Fiát én bennem...” (Gal 1,12.15–16) Mindez a nagy ószövetségi prófétai kinyilatkoztatásokkal rokon.

Az Ószövetségre építkező páli krisztológia

Krisztológiai szempontból a levél 3. és 4. fejezetei kiemelkedő jelentőségűek. Ez a tanítás teljes mértékben az ószövetségi előzmények fényében bontakozik ki. Ábrahám, Mózes, a törvény, az ígéretek – mind Krisztusra mutatnak, Krisztus felé vezetnek. Pál itt egyfajta Ábrahám-krisztológiát fejt ki. A kulcsmondatot Gal 3,16-ban találjuk: „Az ígéretek pedig Ábrahámnak adattak és az ő utódainak. Nem így mondja az Írás: »és az ő utódainak«, mintha sokakról szólna, hanem csak egyről: »és a te utódodnak«, aki a Krisztus.” Minden ábrahámi ígélet tehát Krisztusban teljesedik be. Másfelől a mózesi törvény célja sem más, mint hogy Krisztushoz vezessen: „A törvény nevelőnk volt Krisztusig”, vagy ahogy Károli még kifejezőbben megfogalmazta: „A törvény Krisztusra vezérő mesterünkké lett.” (Gal 3,24)

A páli ószövetség-exegézis módszertana: Gal 3,6–14

Gal 3,6–14-ben azt láthatjuk, hogy Pál lényegi krisztológiai érvelése gyakorlatilag egy ószövetségi idézetfüzér nyomán bontakozik ki. A mai olvasó számára igen különös módon olyan igeszakaszokat fűz egy gondolatmenetbe és vonatkoztat egymásra, amelyek egészen különböző ószövetségi iratokból, eltérő szövegkontextusból származnak. Pál eljárása igen nagy mértékben hasonlít egy a későbbi rabbinikus forrásokból is ismert írásértelmezési gyakorlathoz, amit gezera sávanak neveznek. (Mindezt részletesen tárgyalja Wick 2007, 46–54. o.) Ennek lényege, hogy két szentírási helyet akkor szabad összekötni egymással, és így új kijelentést alkotni, ha egy vagy több közös szó van bennük. Pál érvelése ekképp bontakozik ki:

Gal 3,6–14: „Így van megírva: »Ábrahám hitt az Istennek, és Isten őt azért igaznak fogadta el.« Értéseitek meg tehát, hogy akik hitből valók, azok Ábrahám fiai. Mivel pedig előre látta az Írás, hogy az Isten a pogányokat hit által igazítja meg, előre hirdette ezt az evangéliumot Ábrahámnak: »Általad nyer áldást a föld minden népe.« Eszerint a hitből élők nyernek áldást a hívő Ábrahámmal. Mert a törvény

cselekedeteiben bízók átok alatt vannak, amint meg van írva: »Átkozott mindenki, aki nem marad meg abban, amiről meg van írva a törvény könyvében, hogy azt kell cselekedni.« Az pedig, hogy törvény által senki sem igazul meg az Isten előtt, világos, mert »az igaz ember hitből fog élni«. A törvény pedig nem hitből van, hanem »aki cselekszi, az fog élni általa«. Krisztus megváltott minket a törvény átkától, úgy, hogy átokká lett értünk – mert meg van írva: »Átkozott, aki fán függ« –, azért, hogy Ábrahám áldása Jézus Krisztusban a pogányoké legyen, és hogy a Lélek ígéretét hit által megkapjuk.”

Gal 3,6 Gen 15,6-ot idézi, mely három kulcstényezőt nevesít: Ábrahám, hit és igazság. A Gen 12,3; 18,18; 22,18-ban elhangzó háromszoros isteni ígéret Gal 3,8-ban való felidézése a gondolatmenet koherenciáját a közös Ábrahám-motívumon keresztül valósítja meg. Ez ad alapot az apostolnak az általánosításra és szembeállításra: a hitből élők nyernek áldást Ábrahámmal együtt, szemben a törvény cselekedeteiben bízókkal. Merthogy – és itt illeszti be Deut 27,26-ot – a törvény ígéinek teljes körű meg nem tartása magának a törvénynek az átkát vonja maga után. A teljes körű betartással kapcsolatban logikusan belátható, hogy gyakorlatilag lehetetlen, ami Pálnál legeklektánsabban egyébként Róm 7,7–8-ban tükröződik, a „ne kívánd” parancsolat tekintetében. Egy másik lényeges motívum a „mindenki”. Az átok mindenkit sújt, aki nem teljesíti a kritériumot. Pál a gyakorlati tapasztalat mellett itt hozza be a következő ószövetségi idézetten alapuló érvét az igaz ember útjáról. Ez pedig a Róm 1,17-ből is jól ismert Hab 2,4: az igaz ember hitből fog élni. A törvény azonban nem hitből van, hanem csak aki megcselekszi, az fog élni általa, ami egy újabb ószövetségi idézet, Lev 18,5 beillesztése a gondolatmenetbe. És itt jutunk el a döntő krisztológiai és egyben szotériológiai mozzanathoz: Krisztus megváltott minket a törvény átkától azáltal, hogy őt a törvény átka sújtotta. Itt érdemes megvizsgálnunk Pál gondolatmenetének néhány részletesebben ki nem fejtett tényezőjét. Krisztust nem azért sújtja a törvény átka, mert nem tartotta meg a törvényt, hanem azért – és itt jön az ószövetségi gondolatfüzér utolsó darabja –, mert Deut 21,23 szerint átkozott, aki fán függ. A zsidók éppen ezért nem akasztottak, keresztre sem feszítettek, hanem köveztek, ha valakit ki akartak végezni. Éppen ezért botrányos a zsidók számára a keresztre feszített Messiás gondolata (1Kor 1,23), hiszen a fán függő embert a Tóra átka sújtja. Krisztus Pál szerint is éppen ezért lesz átkozott, sőt ahogy ő fogalmaz, átokká lesz értünk (Gal 3,13). Ennek párhuzamát láthatjuk 2Kor 5,21-ben: „*Mert azt, aki nem ismert bűnt, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne.*” Itt egy óriási paradoxon lapul. Pál szerint Krisztus büntelen volt (2Kor 5,21; Róm 8,3; Fil 2,5–8), s bár ez alapján nem kellene, de mégis a törvény átka sújtja, még hozzá az ártatlan keresztre feszítése nyomán. Mi, a többi ember, az első Ádám leszármazottai azonban nem vagyunk képesek a törvény követelményének eleget tenni, így minket is a törvény átka kell, hogy sújtson. Azonban mivel Krisztus ezt az átkot elhordozta, gyakorlatilag második Ádámmá lesz, s mindazok, akik hit által hozzá tartoznak, részesülhetnek a második Ádám büntelenségének áldásos következményeiben (1Kor 15,22.45; Róm 5,12–21). Itt valójában feltárul előttünk Luther mélységi Pál-megértésének kulcsfogalma, a boldog avagy csodálatos csere (fröhliche Wechsel, commercium mirabile): Krisztus elveszi azt, ami a miénk, és nekünk adja, ami az övé. Krisztusban az Ábrahám-nak adott áldás örököseivé leszünk (Gal 3,24), s ez az örökség maga az igazság, az Isten előtti igaz állapot.

Gal 5–6 krisztológiája

Az eddigiekben láthattuk, hogy mind Ábrahám, mind a törvény Krisztusra mutat, az áldás őbenne teljeseedik be, míg a törvény átka benne oldódik fel. Így valósul meg a szabadítás, az új exodus, és így válik Krisztusban az egyház az ígéret népévé (Gal 4,21–31). Gal 5,1 szerint Krisztus szabadságra sza-

badított meg bennünket, azonban ezt a szabadságot egy új szolgaság veszélye fenyegeti. A mózesi kivonulástörténet hangsúlyai köszönnek itt vissza. Krisztusban azonban egyedül a szeretet által munkálkodó hit számít (Gal 5,6), amely Krisztus dinamikus jelenléte a hívőben a Lélek által (Gal 5,16.22), hiszen Gal 4,6 szerint Isten elküldte Fiának Lelkét. A Lélek gyümölcse (Gal 5,22) Krisztus karakterének kibontakozása a hívő emberben. Ez a kibontakozás végső soron a legközpontibb misztérium, a keresztre feszítés vonatkozásában is megvalósul: „...akik pedig Krisztus Jézuséi, a testet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt.” (Gal 5,24) Mindez visszhangozza az egész levél talán legfőbb tézisé, amely már a második fejezetben megjelent: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amelyet most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20) Így jutunk el az új aión érvényesülésének lényegéhez, amikor is Gal 6,2 szerint: „Egymás terhét hordozzátok, és így töltsétek be Krisztus törvényét.” Miközben láthattuk a törvény szerinti megigazulás lehetetlenségét, most egy új törvény jelenik meg, amely immár nem külső előírás, hanem belső valóság, Krisztus életformája, amely a Lélek által valósul meg. Jer 31,33 szívbe írt törvénye az új szövetség ígérete kapcsán bontakozik ki a szemünk láttára. Mindez tehát nem az erkölcsi javulás folyamatának a betetőzése, nem is aprólékos törakövetés, hanem Isten megújító cselekvése, új teremtés (Gal 6,15).

Összegzés

A Galata levélben az ószövetségi idézetek soha nem pusztá bizonyító szövegek, hanem kimondottan krisztológiai célzatúak, az ő személyének értelmezését világítják meg. Krisztus az Ábrahámnak megígért utód, akiben megáldatnak a föld nemzetségei. Habakuk próféta a Krisztusban való üdvözítő hitre mint alapra mutat rá, miközben a Leviticus a törvény Krisztus nélkül való elégtelenségét hangsúlyozza ki. A Deuteronomium a kereszthalál paradoxonával állít szembe bennünket, és lehetővé teszi, teológiailag megalapozza a lutheri „boldog csere” üdvrendi műveletét. A Galata levél ószövetségi idézetei mentén kibontakozó páli krisztológia végső üzenete tehát, hogy Izrael teljes története, az Ószövetség teljes szimbolikus és üdvtörténeti rendszere Krisztusban nyeri el végső értelmét.

Ajánlott irodalom

- BALLA Péter 2009. *Pál apostol levele a galáciabeliekhez*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- CULLMANN, Oscar 1990. *Az Újszövetség krisztológiája*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- CSERHÁTI Sándor 1982. *Pál apostolnak a galáciabeliekhez írt levele*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- DUNN, James D. G. 1998. *The Theology of Paul, the Apostle*. Eerdmans, Grand Rapids – Cambridge.
- HERCZEG Pál 1998. *Krisztológiai irányzatok a páli iratokban*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- LÁSZLÓ Virgil 2025. Az apokaliptikus eredetű aiónfelfogás Pál eszkatológiájában. In: Ledán M. István – Németh Áron (szerk.): *Az ókori keresztyén világ. Eszkatológia és etika a Szentírásban és az ókori világban*. DRHE Patmosz Kutatóintézet, Debrecen. 31–40. o. Web: https://derep-k.drhe.hu/185/1/Patmosz-16-nyomda_arch.pdf.
- SCHNELLE, Udo 2014. *Paulus. Leben und Denken*. 2. kiad. De Gruyter, Berlin.
- STUHLMACHER, Peter 2017. *Az Újszövetség bibliai teológiája*. 1. köt. *Alapvetés jézustól Pálig*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- WICK, Peter 2007. *Pál. A keresztyénség tanítója*. Ford. Gromon András. Kálvin Kiadó, Budapest.